

The Youth Generation and Military Service: Demands and Responsive Solutions

Farshid Safari

Ph.D. Candidate in National Security, Specialization: National Security Studies, Supreme National Defense University, Iran.

Email: F.Safari@iran.ir

 0009-0004-5220-7545

Abstract

The topic of "military service" and its related issues has become one of the subjects of public interest in recent years. Given the importance of the military service period and the fact that most conscripts are young, this study attempts to examine the issue of military service from the perspective of expressing youth demands and, within the scope of the research, provide solutions to address these demands. The research methodology for identifying demands was qualitative content analysis with an inductive approach, and for identifying response strategies, expert interviews were conducted. The statistical population in the content analysis section included all published research during the 2010s (1390–1400 SH) in online databases such as Civilica, Noormags, Elmnet, and the Institute for Humanities and Cultural Studies, with the selection criterion being the presence of at least one of the keywords "soldier," "military service," "conscription," "compulsory public service," or "draft system" in their titles. The statistical population for the interviews consisted of experts and officials in "public conscription" working at the Public Conscription Organization, the Human Resources Deputies of the General Staff of the Armed Forces, and the Law Enforcement Command in Tehran, who were selected through snowball and purposive sampling, with the sample size in both statistical populations continuing until theoretical saturation was reached. Youth demands were identified around two axes: "making the current implementation method more desirable" and "eliminating compulsory service," divided into three phases: "before service," "during service," and "after service." Response strategies were also proposed around these two axes.

Keywords: military service, public conscription, youth, young generation, demands.

نسل جوان و خدمت سربازی؛ مطالبات و راهکارهای پاسخ‌گویی

فرشید صفری

دانشجوی دکتری امنیت ملی، گرایش مطالعات امنیت ملی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران.

Email: F.Safary@iran.ir

 0009-0004-5220-7545

چکیده

موضوع «خدمت سربازی» و مسائل مرتبط با آن، به یکی از موضوع‌های مورد توجه در میان افکار عمومی در سال‌های اخیر تبدیل شده است؛ با توجه به اهمیت دوره خدمت سربازی و نیز جوان بودن اغلب مشمولین خدمت زیر پرچم، در نوشتار حاضر تلاش شده است تا با رویکرد بیان مطالبات جوانان، به موضوع خدمت سربازی نگرسته و در حد قلمروی پژوهش، به ارائه راهکارهای پاسخ‌گویی به این خواسته‌ها بپردازد. روش انجام این پژوهش برای مشخص کردن مطالبات، تحلیل محتوای کیفی با رویکرد استقرایی و برای شناسایی راهکارهای پاسخ‌گویی، انجام مصاحبه خبرگی بوده است. جامعه آماری در بخش تحلیل محتوا، در برگیرنده کلیه پژوهش‌های منتشر شده طی سال‌های دهه ۹۰ شمسی (۱۴۰۰-۱۳۹۰) در پایگاه‌های اطلاعاتی تحت وب سیویلیکا، نورمگز، علم‌نت و پژوهشگاه علوم انسانی با معیار انتخابی وجود حداقل یکی از کلیدواژه‌های «سرباز»، «سربازی»، «خدمت سربازی»، «خدمت وظیفه عمومی» و «نظام وظیفه» در عنوان آن‌ها و جامعه آماری در بخش مصاحبه‌ها را نیز کارشناسان و متولیان امر «وظیفه عمومی» شاغل در سازمان وظیفه عمومی، معاونت‌های نیروی انسانی ستاد کل نیروهای مسلح و فراجا در شهر تهران تشکیل دادند که با روش گلوله برفی و به‌صورت هدفمند انتخاب و حجم نمونه در هر دو جامعه آماری، تا حد رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت. مطالبات جوانان، حول دو محور «خوشایندسازی شیوه اجرای کنونی» و «حذف خدمت اجباری» در سه بخش «قبل از خدمت»، «حین خدمت» و «بعد از خدمت» شناسایی گردید و راهکارهای پاسخ‌گویی نیز، حول این دو محور ارائه شدند.

کلیدواژه‌ها: خدمت سربازی، وظیفه عمومی، جوانان، نسل جوان، مطالبات.

مقدمه

دولت‌ها با توجه به تهدیدات متصور، بافت اجتماعی، ساختار و شرایط فرهنگی، سیاسی و اقتصادی خود، شیوه‌ای خاص را برای استفاده از ظرفیت مشارکت مردمی در امر دفاع از کشور و تأمین «امنیت ملی» دنبال می‌نمایند. در جمهوری اسلامی ایران نیز به استناد اصول ۹ و ۱۵۱ قانون اساسی و به حکم آیه «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ»^۱، این موضوع به شکل ویژه‌ای مورد توجه قرار گرفته و در نتیجه آن، وظیفه «کسب توانایی دفاع همه‌جانبه از کشور» و «حفظ نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران» بر عهده دولت، آحاد ملت و تمامی افراد کشور گذاشته شده است.

۱. کلیات

۱-۱. بیان مسئله

یکی از مهم‌ترین ابزارهای در اختیار دولت جمهوری اسلامی ایران برای مردم‌پایه نمودن نظام دفاعی کشور و تقویت آمادگی رزمی افراد جامعه، «خدمت وظیفه عمومی»^۲ است؛ بر اساس ماده ۱ قانون خدمت وظیفه عمومی مصوب مهرماه سال ۱۳۶۳، «دفاع از استقلال و تمامیت ارضی و نظام جمهوری اسلامی ایران، وظیفه دینی و ملی هر فرد ایرانی است و در اجرای این وظیفه، کلیه اتباع ذکور کشور مکلف به انجام خدمت سربازی برابر مقررات این قانون هستند و هیچ فرد مشمول خدمت وظیفه عمومی را جز در موارد مصرحه در این قانون، نمی‌توان از خدمت معاف کرد».

با این نگاه، مشارکت حداکثری جوانان در تبعیت از این قانون به واسطه درهم‌آمیختگی و هم‌پوشانی با بخش مهمی از مسیر زندگی آنان، جایگاه و اهمیت ویژه‌ای می‌یابد تا آنجا که حساسیت و دغدغه‌مندی نسبت به موضوع «خدمت وظیفه عمومی»، آن را افزون

۱. سوره مبارکه انفال، آیه شریفه ۶۰

بر یک مسئله «دفاعی - امنیتی»، به مسئله‌ای «اجتماعی» نیز تبدیل نموده و در کنار کارکرد «آشکار» تأمین امنیت کشور، کارکردهای «پنهانی» همچون شکل‌گیری حس میهن‌پرستی، بالا بردن میزان جامعه‌پذیری، ارتقای همبستگی اجتماعی و نزدیکی بیشتر مردم و سازمان‌های نظامی را بر عهده دارد.

در این بین، شرایط اقتصادی و اجتماعی کشور سبب شده است تا جوانان به دنبال حضور سریع‌تر در جامعه بوده و با وجود ضمانت‌های اجرایی قانونی همچون محرومیت از برخی حقوق اجتماعی، اضافه خدمت و غیره، تمایلی به گذراندن سربازی نداشته و یا لاقلاً به دنبال تأخیر در انجام آن باشند؛ اظهارات رئیس سازمان وظیفه عمومی در نشست خبری با اصحاب رسانه و اعلام وجود تعداد نزدیک به سه میلیون نفر مشمول غایب در کشور (خبرگزاری ایسنا، ۱۴۰۱/۰۶/۲۹)، می‌تواند خود صحتی بر این ادعا باشد.

خدمت سربازی در پژوهش‌های متعدد و از زوایای مختلف بررسی شده است که از جمله آن‌ها می‌توان به بررسی شیوع خودکشی^۱، اعتیاد به مواد مخدر و سیگار^۲، مشکلات روحی و روانی سربازان^۳، افسردگی و اضطراب^۴، تجربه طی دوره خدمت سربازی^۵، نگرش به خدمت سربازی^۶، غیبت و فرار از خدمت^۷ اشاره نمود.

بر این اساس، نگاه جوانان به خدمت سربازی، که ناشی از عدم رضایت نسبت به وضعیت موجود و مطالبه برای ایجاد وضع مطلوب است، به دو دسته تقسیم می‌شود: گروه اول، معتقدند باید خدمت سربازی اجباری حذف و حاکمیت در عوض، از وجود سربازان اختیاری و یا استخدام افراد در قالب سرباز حرفه‌ای استفاده نماید؛ اما گروه دوم، به دنبال اصلاح شیوه کنونی خدمت سربازی از طریق افزایش تسهیلات، کاهش مدت انجام خدمت، در نظر گرفتن

۱. فتحی‌آشتیانی و اسلامی، ۱۳۸۰؛ انیسی و همکاران، ۱۳۸۵؛ مینی‌صدر و همکاران، ۱۳۸۸؛ نوری و همکاران، ۱۳۹۱؛ نصرت‌آبادی و

همکاران، ۱۳۹۵؛ خلیلی و همکاران، ۱۳۹۶؛ بهرامی، ۱۴۰۰

۲. محتشم‌امیری و همکاران، ۱۳۸۴؛ شفیقی و همکاران، ۱۳۸۶؛ احمدی و همکاران، ۱۳۹۲؛ الف و ۱۳۹۲ ب

۳. فتحی‌آشتیانی، ۱۳۸۴؛ فارسی و همکاران، ۱۳۸۵؛ حیدری و اشراقی، ۱۳۹۰؛ نعمت‌شاهی و همکاران، ۱۳۹۹

۴. حبیبی و همکاران، ۱۳۹۳؛ بهشتی و ضرغام‌جایی، ۱۳۹۷؛ مؤمن‌پور، ۱۳۹۷؛ الف

۵. فرهی‌بوزنجانی، ۱۳۸۸؛ سیدی، ۱۳۹۵؛ الف و ۱۳۹۵ ب؛ محجوب و همکاران، ۱۳۹۹؛ طاهری و همکاران، ۱۴۰۱

۶. سینایی و مسعودی، ۱۳۹۲؛ سینایی، ۱۳۹۵؛ مؤمن‌پور، ۱۳۹۷ ب؛ کوهساریان، ۱۳۹۹

۷. کمال‌وند و همکاران، ۱۳۹۵؛ آزادی، ۱۴۰۰؛ کرمی و همکاران، ۱۴۰۰؛ چنگی‌آشتیانی و همکاران، ۱۴۰۰

«خدمات اجتماعی و غیرنظامی» جایگزین «خدمت نظامی»، متناسب نمودن خدمت با سطح تحصیلات و غیره هستند و حذف سربازی اجباری برایشان در اولویت نیست. مقاله حاضر به دنبال این است تا با روش‌های علمی و رویکرد توصیفی-تحلیلی، به مطالبات حوزه خدمت سربازی در میان نسل جوان و راهکارهای پاسخ‌گویی به آن‌ها دست یابد.

۱-۲. اهمیت و ضرورت تحقیق

۱-۲-۱. اهمیت تحقیق

کاربردی شدن یافته‌های این تحقیق می‌تواند به تحقق موارد زیر در جامعه و سازمان‌های نیروهای مسلح، کمک نماید:

- ❖ شناسایی زمینه‌های تقویت آمادگی رزمی در کنار تأکید بر اهمیت مردم‌پایه نمودن نظام دفاعی کشور؛
- ❖ هم‌خوانی الگوی اجرای خدمت وظیفه عمومی متناسب با تغییرات و تحولات اجتماعی و فرهنگی در کشور؛
- ❖ معرفی زمینه‌های خوشایندسازی خدمت سربازی؛
- ❖ بسترسازی برای کاهش آمار غیبت مشمولان خدمت وظیفه عمومی؛
- ❖ کمک به ارتقای مبانی دانشی حوزه سیاست‌گذاری خدمت وظیفه عمومی؛
- ❖ شناسایی نگرش و تفکر جوانان نسبت به خدمت وظیفه عمومی.

۱-۲-۲. ضرورت تحقیق

عدم انجام این تحقیق می‌تواند مسائل و پیامدهای زیر را در جامعه و سازمان‌های نیروهای مسلح، به دنبال داشته باشد:

- ❖ ناشناخته ماندن علل افزایش آمار غیبت و فرار مشمولان؛
- ❖ ضعف دانش بومی در حوزه سیاست‌گذاری خدمت وظیفه عمومی؛
- ❖ کاهش منزلت اجتماعی سربازان و عدم رغبت به انجام خدمت سربازی؛

- ❖ تداوم و استمرار ابهام در مطالبات جوانان نسبت به خدمت وظیفه عمومی؛
- ❖ کاهش حساسیت مراکز تصمیم‌ساز و تصمیم‌گیر نسبت به مطالبات جوانان؛
- ❖ تغییر در شیوه اجرای قانون خدمت وظیفه عمومی از ایجابی و اقناعی به سلبی و تحکمی.

۱-۳. پیشینه تحقیق

با بررسی پیشینه‌های تحقیقاتی، پژوهشی که به‌صورت خاص «راهکارهای پاسخ‌گویی به مطالبات نسل جوان در حوزه خدمت وظیفه عمومی» را بررسی نموده باشد، شناسایی نشد ولی در ادامه، نتایج برخی از پژوهش‌های مرتبط با حوزه خدمت وظیفه عمومی ارائه می‌گردد:

سجادی و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله خود ضمن بررسی «ابعاد استراتژی توانمندسازی منابع انسانی در حوزه نظام وظیفه»، نشان دادند موافقان و مخالفان خدمت سربازی از دو مبنای پیامدگرایانه و وظیفه‌گرایانه، برای توجیه نمودن موافقت و مخالفت خویش بهره می‌برند؛ انجام خدمت همگانی- اجباری یکسان در مقابل اختلال در امر اشتغال و ازدواج جوانان، نیروی کار ارزان در برابر استثمار نیروی کار و عدالت تساوی‌طلبانه در برابر ناکارآمدی اقتصادی و امنیتی، از مهم‌ترین مواضع و دلایل نزاع بین موافقان و مخالفان خط‌مشی کنونی خدمت سربازی است.

سیدی و همکاران (۱۳۹۵ ب) در مقاله‌ای به «آسیب‌شناسی تجربی خدمت نظام وظیفه از منظر سربازان دارای مدرک تحصیلی» پرداخته و در یافته‌هایشان، تقابل با برنامه‌ریزی و آینده‌نگری، انتظار طولانی و از دست دادن فرصت‌ها، ضعف در برنامه‌ریزی کلان و تغییرات پی‌درپی قوانین را جزو درون‌مایه‌های اصلی ۱۱ گانه از مسائل خدمت سربازی معرفی نموده‌اند.

سعیدی (۱۳۹۲) با «بررسی رویکردهای نوین در عرصه خدمت نظام وظیفه» دریافت امروزه «فناوری‌های نوین نظامی» موجب پیدایش الزامات، و شرایط نوینی در رابطه با

ماهیت وظیفه عمومی شده است و از این‌رو، بسیاری از کشورها با ارزیابی هزینه‌های اقتصادی-اجتماعی سبک‌ها و شیوه‌های سنتی و نوین خدمت سربازی و سنجش میزان هزینه-فایده، تغییرات ساختاری را در نظام خدمت وظیفه عمومی خود ایجاد نموده‌اند. همچنین وی ادعا می‌نماید که تاریخ مصرف استفاده از سربازان وظیفه در مأموریت‌های خدماتی، نگرهبانی و به‌کارگیری آنان در امور غیرتخصصی خاتمه‌یافته و حرفه‌ای شدن خدمت سربازی با توجه به ضرورت چابک‌سازی در نیروهای مسلح، امری ضروری به نظر می‌رسد.

هابرز و وبینک^۱ (۲۰۱۵) در مقاله «آثار بلندمدت خدمت وظیفه بر کسب علم و دستمزد»، به مطالعه اثر بلندمدت سربازی در کشور هلند پرداخته‌اند. نتایج مطالعه نشان داد خدمت وظیفه اجباری، جمعیت دانش‌آموختگان دانشگاهی را ۱/۵ درصد کاهش داده و افزون بر آن، به میزان ۴ درصد نیز از احتمال گرفتن یک مدرک دانشگاهی می‌کاهد؛ همچنین اثر آن بر درآمد فرد نیز منفی و طولانی‌مدت خواهد بود.

ژانگ^۲ (۲۰۱۵) در پژوهش «خدمت سربازی و چین»، تغییرات تأثیر نظامی را در منشأ اجتماعی، دوره تاریخی، چرخه زندگی و وضعیت خدمت، بررسی می‌کند. یافته‌ها نشان داد خدمت سربازی، کانال مهمی برای تحرک اجتماعی است؛ اما تأثیر آن، به زمان انجام خدمت، مدت‌زمان خدمت و کیفیت آموزش‌ها بستگی دارد.

نیل دوینز^۳ (۲۰۰۳) در مقاله «بازگرداندن سربازی اجباری در آمریکا» بیان می‌کند که ریچارد نیکسون^۴ در سال ۱۹۷۳، قانون سربازی اجباری را در این کشور فسخ نمود تا با شعارهای ظاهری مثل «آسوده‌خاطر کردن آمریکایی‌ها از این بابت که فرزندانشان به جنگ فرستاده نمی‌شوند»، نقش مجلس نمایندگان آمریکا را در تصمیم‌گیری برای همراهی با سیاست‌های جنگ‌افروزان یک‌طرفه دولت، کمرنگ کند؛ زیرا با کمتر درگیرکردن مردم در این سیاست‌ها، فشار کمتری به نمایندگان مجلس برای مقابله با تصمیمات خودمختارانه

1. Hubers & Webbink

2. Zhang

3. Neal Devins

4. Richard Milhous Nixon (1913-1994)

دولت برای جنگ‌افروزی (مانند جنگ ویتنام) وارد شده و دست دولت در چنین اقداماتی بازتر خواهد بود. نویسنده با استفاده از ادبیات حقوقی سعی می‌کند تا با آسیب‌شناسی این موضوع، نیازمندی ورود مجلس به چنین اموری را دوباره مطرح کند تا نشان دهد به‌عنوان مثال، تصمیم آمریکا درباره جنگ با عراق، تصمیمی است با پشتوانه یک ملت و نه فقط تمایلات جنگ‌طلبانه گروهی یک دولت.

گید^۱ و همکاران (۱۹۹۱) در پژوهش «خدمت سربازی؛ موقعیتی برای شروع» دریافتند خدمت سربازی، تأثیر مثبتی بر اشتغال، درآمد و آموزش پس از خدمت دارد. نگرش سربازان نسبت به ارزش خدمت، با سهولت یافتن اولین شغل پس از خدمت، تمایل به استخدام تمام‌وقت، درآمد ماهیانه بالاتر و پیشرفت تحصیلی مرتبط بود.

۴-۱. سؤال‌های تحقیق

۱-۴-۱. سؤال‌های اصلی

۱. نسل جوان در حوزه خدمت سربازی چه مطالباتی دارند؟
۲. راهکارهای پاسخ‌گویی به مطالبات حوزه خدمت سربازی نسل جوان چیست؟

۵-۱. هدف‌های تحقیق

۱. شناسایی مطالبات نسل جوان در حوزه خدمت سربازی؛
۲. شناسایی راهکارهای پاسخ‌گویی به مطالبات نسل جوان در حوزه خدمت سربازی.

۶-۱. روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از لحاظ هدف، «کاربردی» و از لحاظ روش، در زمره تحقیقات «کیفی» قرار گرفته و سعی دارد با رویکرد توصیفی-تحلیلی و «تحلیل محتوای کیفی» مبتنی بر پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه «خدمت سربازی»، مطالبات جوانان در این حوزه را استخراج

و با انجام مصاحبه خبرگی^۱، راهکارهای پاسخ‌گویی به این مطالبات را شناسایی نماید.

همچنین جامعه آماری بخش مطالبات جوانان، شامل پژوهش‌های منتشر شده دهه ۹۰ شمسی طی سال‌های ۱۴۰۰-۱۳۹۰ در پایگاه‌های اطلاعاتی تحت وب «سیویلیکا»^۲، «نورمگز»^۳، «علمنت»^۴ و «پژوهشگاه علوم انسانی»^۵ با معیار انتخابی وجود حداقل یکی از واژه‌های «سرباز»، «سربازی»، «خدمت سربازی»، «نظام‌وظیفه» و «خدمت وظیفه عمومی» در عنوان پژوهش‌ها است. همچنین، از آنجا که نویسنده به دنبال کشف ظرفیت‌های قانونی نظامی برای پاسخ‌گویی به مطالبات جوانان بود، به‌منظور شناسایی و تعیین افراد جامعه آماری در بخش مصاحبه‌ها، از افراد دارای پیشینه تجربی در این زمینه شامل کارشناسان و افراد شاغل در سازمان وظیفه عمومی و معاونت‌های نیروی انسانی ستاد کل نیروهای مسلح و فراجا در شهر تهران بهره برد که به‌صورت غیرتصادفی و هدفمند با روش «گلوله‌برفی» انتخاب و مصاحبه‌ها تا رسیدن به «اشباع نظری» ادامه یافت؛ این به معنای آن است که حجم نمونه، دیگر قادر نیست دیدگاه تازه‌ای به پژوهش اضافه نماید.

از آنجا که درخصوص معنا و چگونگی سنجش اعتبار و پایایی در تحقیقات کیفی در مقایسه با تحقیقات کمی، که بیشتر در سنت و مکتب تجربه‌گرایی انجام می‌شود، توافق عامی وجود ندارد (لویس و ریچ، ۲۰۰۳: ۲۷۰؛ لیونگ^۶، ۲۰۱۵: ۳۲۵)، ولی به گونه معمول از روش‌های جایگزین که با ماهیت پویایی و تفسیری بودن پژوهش‌های کیفی تناسب بیشتری دارند، استفاده می‌شود؛ به‌عنوان مثال، «همرسلی»^۸ از اهمیت اصل «ثبات و سازگاری» بحث می‌کند (همرسلی، ۱۹۹۲).

1. Elite Interview

2. www.Civilica.com

3. www.Noormags.ir

4. www.Elmnet.ir

5. www.Ensani.ir

6. Jane Lewis and Jane Ritchie

7. Lawrence Leung

8. Martyn Hammersley (1949)

«سیل»^۱ نیز معتقد است بازتاب و انعکاس شواهد، به اندازه‌ای که بتواند میزانی از اعتبار و پایداری را در ذهن مخاطب ایجاد کند، ضروری خواهد بود (سیل، ۱۹۹۹). بر این اساس، با تکیه بر نظر «سیل» تلاش شد تا با ارائه شواهد و دلایل کافی از نظر افراد مصاحبه‌شده، بستر لازم برای بررسی درستی و صحت ادعاهای مطرح‌شده، فراهم آید. همچنین، جهت سنجش قابلیت اعتماد به نتایج پژوهش، از معیارهای چهارگانه پیشنهادشده «کانلی»^۲ (۲۰۱۶) شامل «اطمینان‌پذیری»^۳، «باورپذیری»^۴، «انتقال‌پذیری»^۵ و «تأییدپذیری»^۶ بهره برده شد که نتایج آن در جدول شماره ۱ آمده است.

جدول ۱: نتایج سنجش قابلیت اعتماد به نتایج پژوهش با استفاده از معیارهای کانلی

شرح معیار	شرح اقدام بر اساس معیار
اطمینان‌پذیری	بیان مشروح مراحل انجام پژوهش به‌منظور ایجاد امکان بازبینی پژوهش توسط دیگران.
باورپذیری	بیان نظر ۱۲ نفر از فعالان حوزه خدمت وظیفه عمومی شامل کارشناسان ستاد کل، فراجا، سازمان وظیفه عمومی و قرارگاه مهارت‌آموزی، به‌گونه‌ای که دور از ذهن خواننده نبوده و بتواند باور حداقلی را برای وی ایجاد کند.
انتقال‌پذیری	نتایج مطالعات و پژوهش‌های انجام شده تاکنون، به‌عنوان منابع اطلاعاتی در این پژوهش مورد بررسی و استناد قرار گرفت.
تأیید‌پذیری	درک خواننده از مشکلاتی که جوانان در ارتباط با خدمت وظیفه عمومی با آن درگیر هستند، منجر به صحت‌سنجی مطالب استنتاج‌شده در متن پژوهش می‌شود.

1. Clive Seale (1955)
2. Lynne M. Connolly
3. Dependability
4. Credibility
5. Transformability
6. Confirmability

۲. ادبیات و مبانی نظری تحقیق

۲-۱. مفهوم شناسی

۲-۱-۱. نگرش

هر نوع بیان یا نظر در مورد خدمت وظیفه عمومی که در آن قضاوت و ارزیابی نهفته باشد (مستقل از مثبت یا منفی بودن آن)، در این تحقیق، «نگرش» نامیده می‌شود.

۲-۱-۲. خدمت وظیفه عمومی

برابر ماده ۴ قانون خدمت وظیفه عمومی مصوب ۱۳۶۳/۰۷/۲۹ مجلس شورای اسلامی، خدمت وظیفه عمومی ۳۰ سال و مراحل آن شامل دوره ضرورت (دو سال)، دوره احتیاط (هشت سال)، دوره ذخیره اول (ده سال) و دوره ذخیره دوم (ده سال) است.

۲-۱-۳. مشمول

برابر ماده ۲ قانون «اصلاح موادی از قانون خدمت وظیفه عمومی» مصوب ۱۳۹۰/۰۸/۲۲ «هر فرد ذکور ایرانی، در ماهی که طی آن ماه به سن هجده سال تمام می‌رسد، مشمول مقررات قانون خدمت وظیفه عمومی است» و باید برای گذراندن دوره ضرورت، خود را به سازمان وظیفه عمومی معرفی نماید.

۲-۱-۴. سرباز

به استناد ماده ۵ «آیین‌نامه انضباطی نیروهای مسلح» مصوب ۱۳۶۹/۱۰/۲۰، کلیه اتباع ذکور کشور که مکلف به انجام خدمت وظیفه عمومی برابر مقررات قانون می‌باشند، از بدو ورود به خدمت، «سرباز» نامیده می‌شوند و حتی فراتر از آن، بر اساس تبصره ذیل این ماده، عنوان افتخاری «سرباز» برای کلیه کارکنان نیروهای مسلح، در هر درجه و مقامی، به کار می‌رود.

۳. یافته‌های تحقیق و تجزیه و تحلیل آن‌ها

در این بخش، یافته‌های شکلی و مهم‌ترین یافته‌های توصیفی و تحلیلی مرتبط با پژوهش، ارائه می‌شود:

از میان پژوهش‌های مورد مطالعه، مقالاتی در تحلیل نهایی انتخاب شدند که دارای نوآوری در یافته‌هایشان نسبت به سایر مقاله‌ها بودند؛ بر این اساس، از میان تعداد ۸۴ مقاله موجود، ۳۱ مقاله، که هر کدام به نحوی، به بخشی از مسائل و موضوعات مرتبط با «سربازی» می‌پرداخت و نتایج قابل توجهی را به مخاطبان عرضه می‌نمود، انتخاب شد. دسته‌بندی این مقالات از نظر سال انتشار و جنسیت پژوهشگران آن، در جدول شماره ۲ آمده است.

جدول ۲: پژوهش‌های مورد مطالعه (حجم نمونه) برحسب فراوانی و جنسیت پژوهشگر

جمع کل	سال انتشار پژوهش											
	۱۴۰۱	۱۳۹۹	۱۳۹۸	۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	
۳۱	۴	۳	۱	۴	۲	۵	۱	۱	۷	۱	۲	فراوانی
۷۵	۱۰	۱۰	۳	۸	۴	۱۱	۳	۳	۱۵	۴	۴	جنسیت پژوهشگران
۷	۰	۱	۰	۰	۳	۱	۰	۱	۱	۰	۰	

بر اساس مندرجات جدول شماره ۲، پژوهش‌هایی که در نیمه نخست دهه ۹۰ شمسی انجام شده‌اند، بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده و سال ۹۲ نیز در جایگاه نخست فراوانی پژوهش‌های انجام‌شده جای گرفته است که می‌توان برگزاری همایش ملی «خدمت سربازی (رویکردها، کارکردها و افق‌ها)» در این سال را مهم‌ترین دلیل برای آن بیان نمود.

در ضمن، برتری فراوانی پژوهشگران مرد بر زن نیز مشهود و بیانگر این است که مسئله «خدمت سربازی» همچنان برای جامعه زنان، موضوعیت نیافته است.

جدول ۳: آمار تفکیکی پژوهش‌های مورد مطالعه برحسب رویکرد موضوعی پژوهش

سال انتشار پژوهش	فراوانی سربازان	رویکرد موضوعی					
		سلامت جسم و روان	کارکردها و کژکارکردهای خدمت سربازی	سربازان خدمت کرده	تجربه زیسته	تحلیل خدمت سربازی از منظر موافقان و مخالفان	تاریخچه و روند شکل‌گیری
۱۳۹۰	۲	۱	۱				
۱۳۹۱	۱		۱				
۱۳۹۲	۷	۲				۲	۲
۱۳۹۳	۱	۱					
۱۳۹۴	۱			۱			
۱۳۹۵	۵	۱	۱	۲			۱
۱۳۹۶	۲	۱		۱			
۱۳۹۷	۴	۱	۱			۱	
۱۳۹۸	۱			۱			
۱۳۹۹	۳	۱	۱			۱	
۱۴۰۰	۴	۱	۳				
جمع کل	۳۱	۹	۸	۵	۴	۲	۳

در جدول شماره ۳، مقاله‌ها برحسب رویکرد موضوعی^۱ به شش دسته تقسیم و هریک به تفکیک سال انتشار، در جدول آمده است؛ بر این اساس، پژوهش‌هایی با رویکرد موضوعی «سلامت جسم و روان سربازان»، دارای بیشترین تعداد فراوانی در میان سایر رویکردهای موضوعی بوده و پس از آن، «کارکردها و کژکارکردهای خدمت سربازی»

۱. دسته‌بندی رویکردهای موضوعی، از مقاله اسکندری‌نژاد و هاشمی (۱۴۰۱) اقتباس شده است.

و «تجربه زیسته سربازان خدمت‌کرده»، رویکردهایی هستند که در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرند.

در این پژوهش، به «مطالبات نسل جوان در حوزه خدمت سربازی» به‌عنوان یکی از مسائل اجتماعی^۱ ایران توجه شده است چرا که از زمان پی‌ریزی «خدمت سربازی» تاکنون، همواره با واکنش‌ها و بازخوردهای بسیاری در جامعه ایران همراه بوده است؛ گواه این مطلب، تعدد مطالعات پژوهشی انجام شده در این حوزه است که بیشتر آن‌ها از منظر شناخت مشکلات و مسائل مختلف «خدمت سربازی» به‌ویژه مسائل مرتبط با «سلامت سربازان» و برگزیدن موضعی آسیب‌شناسانه، به موضوع ورود کرده‌اند. با تعمق در یکایک رفتارهای منفی اظهار شده در این مقالات از قبیل خودکشی، اعتیاد و غیره می‌توان به زمینه بروز هریک از آن‌ها که ناشی از برآورده نشدن یک یا چند خواسته و یا نیاز مطالبه شده است، دست‌یافت. بر این اساس، مطالبات نسل جوان در سه بخش «قبل»، «حین» و «بعد» از خدمت سربازی استخراج و به شرح زیر ارائه می‌گردد:

❖ قبل از خدمت

۱. حذف خدمت سربازی اجباری یا کاهش مدت قانونی خدمت سربازی؛
۲. تغییر الگوی سنتی خدمت سربازی به الگوهای جدید و کارایی بهتر؛
۳. انجام خدمت سربازی به‌صورت بومی و یا نزدیک به محل سکونت؛
۴. به‌کارگیری در عرصه‌های جدید خدماتی به‌جای انجام خدمت نظامی؛
۵. افزایش حقوق، مزایا و تسهیلات پرداختی در دوره خدمت سربازی؛
۶. به‌کارگیری در مشاغل تخصصی و مرتبط با تخصص و تجربه سربازان؛
۷. عدم تغییر پی‌درپی قوانین و مقررات خدمت سربازی و بروز زمینه تبعیض؛
۸. بهره‌گیری از مراکز تحقیقاتی و انجام خدمت علمی به‌جای خدمت نظامی.

۱. منظور از مسئله اجتماعی، «وضعیت یا شکلی از رفتارهای منفی اجتماعی است که توسط افرادی که از برآورده شدن مطالبات و خواسته‌های خود در جامعه مأیوس و ناکام هستند، بروز می‌کند».

❖ حین خدمت

۱. ارتقای منزلت اجتماعی سربازان در جامعه؛
۲. ارتقای کیفی آسایشگاه‌های محل اسکان سربازان؛
۳. توجه به خواسته‌های قانونی سربازان توسط فرماندهان؛
۴. عدم اعمال تنبیهات ناعادلانه و بی‌مورد در مورد کارکنان وظیفه؛
۵. ارائه آموزش‌های مهارت‌محور اجتماعی در کنار آموزش‌های نظامی؛
۶. تغییر الگوی سنتی خدمت سربازی به الگوهای جدید با کارایی بهتر؛
۷. امکان پرداختن به مشاغل جانبی در حین خدمت جهت کسب درآمد؛
۸. ارائه آموزش‌های مهارت‌ورزی، حرفه‌آموزی و کارآفرینی در طول خدمت؛
۹. کاهش حضور مستمر در محل خدمت و افزایش میزان استفاده از مرخصی؛
۱۰. عدم استفاده از الفاظ و گفتار خارج از شئون سربازی توسط فرماندهان؛
۱۱. به‌کارگیری در مشاغل تخصصی و مرتبط با تخصص و تجربه سربازان؛
۱۲. رعایت عدالت در رفتار فرماندهان و پرهیز از رفتارهای تبعیض‌آمیز؛
۱۳. ارتقای کمی و کیفی خوراک و پوشاک (البسه نظامی) سربازان؛
۱۴. درک متقابل از نیازهای جوانان در یگان‌های محل خدمت.

❖ بعد از خدمت

۱. ارتقای منزلت اجتماعی افراد دارای کارت پایان خدمت؛
۲. ارائه آموزش‌های مهارت‌ورزی، حرفه‌آموزی و کارآفرینی در طول خدمت؛
۳. بسترسازی جهت فراگیری مهارت‌های لازم برای موفقیت در زندگی آینده؛
۴. ارتقای ارزش کارت پایان خدمت در مقایسه با کارت‌های معافیت صادرشده به هنگام استخدام، ادامه تحصیل، دریافت تسهیلات، حقوق اجتماعی و غیره.
۵. طراحی نظام ارزشیابی نحوه گذراندن خدمت سربازی برای جوانان و برخورداری افراد خدمت‌کرده از اولویت استخدام در سازمان‌های دولتی و غیردولتی نسبت به افراد خرید خدمت و یا معاف از خدمت سربازی.

پس از شناسایی و استخراج خواسته‌ها و مطالبات جوانان در حوزه خدمت سربازی، با محوریت راهکارهای پاسخ‌گویی به این مطالبات، مصاحبه عمیق با افراد جامعه نمونه به عمل آمد که خلاصه وضعیت افراد مصاحبه شونده به شرح جدول زیر ارائه می‌گردد.

جدول ۴: مدرک تحصیلی، سابقه شغلی و سازمان محل خدمت افراد مصاحبه‌شونده

مدرک تحصیلی	تعداد	سابقه شغلی	تعداد	سازمان محل خدمت	تعداد
دکتری	۴	کمتر از ۵ سال	۳	سازمان وظیفه عمومی	۴
دانشجوی دکتری	۲	۵-۱۰ سال	۵	معاونت نیروی انسانی ستاد کل	۳
کارشناسی ارشد	۶	بالاتر از ۱۰ سال	۴	معاونت نیروی انسانی فراجا	۵
جمع کل	۱۲	جمع کل	۱۲	جمع کل	۱۲

پس از انجام مصاحبه‌ها و دریافت نظرهای خبرگانی، متن مصاحبه‌ها با روش‌های علمی مورد تفسیر قرار گرفت و راهکارهای پاسخ‌گویی به مطالبات نسل جوان در حوزه خدمت سربازی به شرح زیر استخراج گردید:

۱. تعیین منطقی مدت زمان خدمت سربازی در زمان صلح؛
۲. آموزش مهارت‌های مولد و کارآمد به سربازان متناسب با نیازهای جامعه؛
۳. تلاش در جهت کوتاه‌شدن بُعد مسافت محل خدمت با محل سکونت؛
۴. تعریف مشاغل سربازان متناسب با درجه، تخصص و مهارت‌های آنان؛
۵. حفظ کرامت انسانی سربازان توسط فرماندهان و سایر کارکنان بالادستی؛
۶. تبیین منافع اجتماعی و ضرورت دینی-ملکی خدمت سربازی برای جوانان؛
۷. کاهش زمینه‌های فساد و تقلب در جامعه برای معافیت از خدمت سربازی؛
۸. ارتقای وضعیت کارکنان وظیفه از لحاظ تأمین اعتبار خوراک و پوشاک، حقوق و مزایا، بهداشت، بیمه درمانی و محیط خدمتی؛

۹. توجه متولیان امر به کاهش نرخ رشد جمعیت و تعداد موالید ذکور و لزوم به‌کارگیری

شیوه‌های جدید در تأمین نیروی انسانی نیروهای مسلح؛

۱۰. بازنگری در قوانین و مقررات جاری و پیش‌بینی عرصه‌های نوینی همچون

امدادرسانی، سازندگی و آبادانی، محیط‌زیست، کارآفرینی، خدمت‌رسانی و غیره در

به‌کارگیری سربازان؛

۱۱. بسترسازی لازم جهت بازدید نوجوانان از پادگان‌ها، مراکز آموزشی

و یگان‌های نظامی در قالب درس «آمادگی دفاعی»، به‌منظور آشنایی با محیط‌های

نظامی و شکل‌گیری نگاه واقع‌بینانه نسبت به خدمت سربازی و کاهش نگرش‌های

منفی، مطالبات و انتظارات غیرواقعی.

۴. نتیجه‌گیری

۴-۱. جمع‌بندی

خدمت سربازی به‌عنوان مرحله انتقال از دوران جوانی و تحصیل به مرحله کار و تولید،

زمینه‌ساز شکل‌گیری شخصیت افراد بوده و از اهمیت بالایی برخوردار است؛ با توجه به

چهارچوب نظری و رویکردهای اصلاحی نوین در حوزه خدمت وظیفه عمومی و نیز اهمیت

تحولات محیطی و لزوم ایجاد تغییرات عقلانی متناسب با شرایط زمان و مکان، الزامات و

بایسته‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و به‌ویژه دفاعی-امنیتی،

با مورد توجه قراردادادن حفظ نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، مهم‌ترین نتایج پژوهش به

شرح زیر ارائه می‌گردد:

۱. کاستی‌ها و معایب قابل‌توجهی در شیوه فعلی اجرای خدمت وظیفه عمومی وجود

دارد که منجر به کاهش بهره‌وری خدمت سربازی شده است؛

۲. کاهش مدت زمان خدمت وظیفه عمومی در زمان صلح، یکی از مهم‌ترین و

پُرتکرارترین مطالبات نسل جوان در پژوهش‌ها و مطالعات مورد بررسی بوده است؛

۳. خدمت سربازی نیازمند طراحی الگوها و مدل‌های نوین بومی مبتنی بر ارزش‌های اسلامی- ایرانی و بسیج داوطلبانه است؛

۴. کاهش نرخ رشد جمعیت و تعداد موالید ذکور در جامعه، تغییر نگاه سستی به خدمت سربازی را اجتناب‌ناپذیر کرده و اهمیت به‌کارگیری شیوه‌های جدید تأمین نیروی انسانی، به‌ویژه سرباز حرفه‌ای، را در نیروهای مسلح، دوچندان می‌کند؛

۵. کاهش نگاه دفاعی به خدمت وظیفه عمومی در نیروهای مسلح و توجه به سایر عرصه‌های غیردفاعی، می‌تواند احساس مفیدبودن، مطلوبیت سربازی و علاقه‌مندی به خدمت را افزایش داده و کاهش پیامدهایی همچون میزان غیبت و فرار از آن، احساس تضییع وقت و اقدامات غیرقانونی و صوری برای اخذ معافیت را به دنبال داشته باشد.

۴-۲. پیشنهادها

با توجه به نتایج تحقیق و نیاز کشور به تأمین نیروی انسانی برای نیروهای مسلح، موارد زیر را می‌توان به‌عنوان پیشنهادهایی برای موضوع خدمت سربازی بیان کرد:

۴-۲-۱. پیشنهادهایی به مسئولین و فرماندهان در نیروهای مسلح

✓ امید داشتن به کاهش مدت خدمت سربازی و تسهیل سایر شرایط خدمتی از سوی سازمان وظیفه عمومی، یکی از دلایل عدم استقبال از انجام به‌موقع خدمت وظیفه عمومی و ارتکاب به غیبت، در میان جوانان است؛ بنابراین، لازم است مسئولان از صحبت‌های امیدوارکننده بدون مبنا و پشتوانه، در رسانه‌ها خودداری کنند تا مشمولین به این نتیجه برسند که شرایط انجام خدمت سربازی دارای ثبات است و تغییر قابل‌توجهی نخواهد داشت؛

✓ تعامل با دبیرستان‌ها جهت برگزاری جلسات آموزشی به‌منظور تبیین چرایی، کارکردها، ضرورت دینی- ملی و منافع اجتماعی خدمت سربازی در قالب درس «آمادگی دفاعی» صورت پذیرد؛

✓ امکان‌سنجی کاهش مدت زمان طی دوره ضرورت خدمت وظیفه عمومی در زمان صلح، مورد بررسی کارشناسی قرار گیرد.

۴-۲-۲. پیشنهادهایی به پژوهشگران برای پژوهش‌های آینده

✓ مطالعه تطبیقی وضعیت کنونی خدمت وظیفه عمومی در جمهوری اسلامی ایران با کشورهای دارای خدمت وظیفه عمومی اجباری در چهار حوزه احضار، اعزام، تربیت و به‌کارگیری انجام گیرد؛

✓ مطالعه‌ای در راستای تغییرات محتوایی و ساختاری خدمت وظیفه عمومی با توجه به ضرورت تداوم آن، به لحاظ نوع آموزش و مهارت‌های موردنیاز سرباز آینده انجام گیرد؛

✓ پژوهشی باهدف تبیین مؤلفه‌ها و الزامات لازم برای تشکیل سرباز حرفه‌ای در ساختار نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران انجام شود.

فهرست منابع

- قرآن کریم
- موسوی الخميني^(ره)، سيد روح اله (۱۳۷۸). *صحیفه نور*. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار حضرت امام خميني^(ره)
- حسيني خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، سيد علي. *مجموعه بيانات و فرمايشات مقام معظم رهبري* (مدظله‌العالی). قابل دسترسی در: www.Khamenei.ir
- احمدی، خدا بخش؛ کرم‌بخش، علیرضا؛ مهرآزمای، علیرضا؛ ثالثی، محمود؛ نجفی‌منش، زهرا (۱۳۹۲ الف). *بررسی الگوی سوء مصرف مواد در سربازان*. طب نظامی. ۱۵ (۵۴). صص ۲۴۳-۲۳۵.
- احمدی، خدا بخش؛ مهرآزمای، علیرضا؛ کرم‌بخش، علیرضا؛ ثالثی، محمود (۱۳۹۲ ب). *بررسی عوامل جمعیت‌شناختی و خانوادگی مبتلایان به سوء مصرف مواد در سربازان*. طب نظامی. ۱۵ (۵۳). صص ۲۰۸-۲۰۱.
- اسکندری‌نژاد، علیرضا؛ هاشمی، سیدضیا (۱۴۰۱). *چالش‌های سربازی در ایران: فرتحلیل کیفی پژوهش‌های موجود*. دو فصلنامه مسائل اجتماعی ایران، ۱۳ (۲). صص ۲۶-۹.
- انیسی، جعفر؛ سلطانی‌نژاد، عبدالله؛ امیری، ماندانا؛ فتحی‌آشتیانی، علی (۱۳۸۵). *بررسی شیوع افکار خودکشی و عوامل مرتبط با آن در میان سربازان*. طب نظامی. ۸ (۲۸). صص ۱۱۸-۱۱۳.
- آزادی، محمدحسین؛ محمدپور، علی‌اصغر (۱۴۰۰). *شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر فرار کارکنان وظیفه (مورد مطالعه: فرماندهی انتظامی شهرستان استهبان)*. نشریه منابع انسانی ناجا. ۱۵ (۶۶). صص ۳۰-۹.
- بوالحسنی، خسرو؛ بیک، علی‌اصغر؛ یداللهی، رضا (۱۳۹۸). *تأثیر مهارت‌ورزی سربازان بر زندگی آنان بعد از رهایی از خدمت سربازی*. مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی. ۹ (۳۷). صص ۲۷۸-۲۵۰.
- بهرامی، میثم (۱۴۰۰). *علل و فاکتورهای زمینه‌ساز مهم در راستای خودزنی سربازان نیروهای مسلح*. تحقیقات حقوق قضایی، ۲ (۳). صص ۴۸۶-۴۶۹.
- بهشتی، ابراهیم؛ ضرغام حاجبی، مجید (۱۳۹۷). *رابطه تاب‌آوری و عمل به باورهای دینی با اضطراب و افسردگی در میان سربازان*. طب نظامی، ۲۰ (۷۵). صص ۳۴۱-۳۳۳.

- ترک‌یلماز، محمد (۱۳۹۲). *بررسی تاریخیچه، قوانین و آخرین وضعیت خدمت سربازی در کشور ترکیه*. همایش ملی خدمت سربازی.
- چنگی آشتیانی، جواد؛ آوخ‌کیسمی، فرهاد؛ جهان‌داری، پیمان؛ راه‌نجات، امیرمحسن (۱۴۰۰). *واکاوی علل فرار از خدمت سربازی*. علوم مراقبتی نظامی. ۸ (۳۰). صص ۳۳۱-۳۱۹.
- حبی، محمدباقر؛ مالمیر، مرتضی؛ زارع، محمد؛ حبی، زهرا (۱۳۹۳). *بررسی میزان شیوع افسردگی و اضطراب در بین سربازان و ارتباط آن با سبک‌های دل‌بستگی*. نشریه روان‌شناسی نظامی، شماره ۱۸. صص ۵۸-۵۱.
- حیدری، مسعود؛ اشراقی، محمود (۱۳۹۰). *سازگاری رفتاری در سربازان و وظیفه عمومی و عوامل مؤثر بر آن*. همایش آسیب‌شناسی مسائل جوانان. دانشگاه آزاد اسلامی واحد فلاورجان.
- خلیلی، محمدرضا؛ ابراهیمی، محمد اسماعیل؛ صاحبی، علی (۱۳۹۶). *بررسی تأثیر درمان مثبت‌گرایی گروهی بر افسردگی و گرایش به خودکشی: مطالعه موردی نمونه‌ای از آموزشگاه سربازی در همدان*. دانش انتظامی، ۴ (۱۳). صص ۱۴۱-۱۲۱.
- دهقان‌منشادی، محمدعلی (۱۳۸۱). *بررسی اختلالات روانی در میان سربازان پادگان آموزشی شهر یزد (رساله دکتری)*. یزد: دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شهید صدوقی (ره).
- رضایی‌جابری، صدیقه؛ عابدینی، صدیقه؛ محسنی، شکراله؛ فولادی، زهرا (۱۳۹۶). *کیفیت زندگی سربازان یکی از یگان‌های نظامی بندرعباس*. نشریه ابن‌سینا. ۱۹ (۵۸). صص ۵۶-۵۴.
- سجادی، علیرضا؛ اکبری، رضا؛ سرآبادانی، حسین؛ تراب زاده جهرمی، محمدصادق (۱۳۹۷). *تحلیل اخلاقی خدمت وظیفه سربازی از منظر نظریه‌های وظیفه‌گرا و پیامدگرا*. نشریه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، ۸ (۲۷). صص ۳۱۸-۲۹۷.
- سعیدی، محمود رضا (۱۳۹۲). *بررسی رویکردهای نوین در عرصه خدمت نظام وظیفه*. همایش ملی خدمت سربازی.
- سیدی، سید محمدرضا؛ سیدی، سیدحسین (۱۳۹۵ الف). *فهم جوهره تجربه دوره سربازی در اعضای هیئت علمی وظیفه*. اندیشه مدیریت راهبردی، ۱۰ (۱۹). صص ۱۱۶-۸۵.
- سیدی، سید محمدرضا؛ سیدی، سیدحسین؛ صلواتیان، سیاوش (۱۳۹۵ ب). *آسیب‌شناسی تجربی خدمت نظام وظیفه از منظر سربازان دارای مدرک تحصیلات تکمیلی*. پژوهش‌های راهبردی امنیت

- و نظم اجتماعی. ۵(۱۴). صص ۸۶-۶۷.
- سینایی، وحید؛ مسعودی، حمید (۱۳۹۲). *جامعه‌پذیری و بازجامعه‌پذیری سیاسی در نظام‌وظیفه: مطالعه نگرش دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد*. مسائل اجتماعی ایران. ۴(۲). صص ۷۹-۱۰۴.
 - سینایی، وحید (۱۳۹۵). *بررسی نگرش دانشجویان به نظام‌وظیفه (مطالعه دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد)*. پژوهشنامه علوم سیاسی، ۱۱(۴۱). صص ۹۵-۱۱۸.
 - شفیقی، فرهاد؛ روحانی، سیدمظفر؛ کاظمی، جواد؛ سیدرشید، حسینی؛ دنیوی، وحید؛ قره‌خانی، شاهین (۱۳۸۶). *خطر نسبی ابتلا به سیگار در سربازان وظیفه در پادگان‌های تهران نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران طی سال ۱۳۸۴*. نشریه دانشگاه علوم پزشکی ارتش. ۵(۱۸)، صص ۱۲۰۱-۱۱۹۷.
 - شیرمهنجی، مصطفی؛ یونسی، محمد؛ شیرمهنجی، مرتضی (۱۳۹۲). *بررسی قوانین و مقررات خدمت وظیفه عمومی در کشورهای مختلف*. همایش ملی خدمت سربازی.
 - طاهری، مهرداد؛ سلطانی، علیرضا؛ سهرابی، محمد؛ شهلایی، ناصر (۱۴۰۱). *هویت‌سازی با تکیه بر جامعه‌پذیری سیاسی: مطالعه موردی آموزش افسران وظیفه*. نشریه مطالعات ملی. ۲۳(۹۲)، صص ۱۶۶-۱۴۳.
 - طوسی، حسینعلی؛ مهری، عباس (۱۳۹۰). *عوامل مؤثر بر جذب نخبگان کشور در بسیج*. نشریه مدیریت اسلامی، ۱۹(۸۳). صص ۱۳۰-۱۰۵.
 - علی‌حسینی، علی؛ مهدیان، حسین؛ ربیعی‌نیا، بهمن (۱۳۹۴). *بررسی تأثیرگذاری دوره آموزشی سربازی در مرکز ۰۱ ارتش بر شاخص‌های همبستگی اجتماعی*. پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، ۴(۱۰). صص ۱۱۲-۱۰۱.
 - علیزاده، احمد (۱۳۸۲). *مطالعه موردی تجربه چهار کشور در زمینه حرفه‌ای کردن ارتش با تأکید بر نظام‌وظیفه (طرح تحقیقاتی)*. دفتر سیاسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
 - فارسی، زهرا؛ جباری‌موروئی، مسعود؛ عبادی، عباس (۱۳۸۵). *بررسی وضعیت سلامت روانی سربازان مراجعه‌کننده سرپایی به کلینیک نظامی در تهران*. نشریه پژوهش علوم سلامت و نظامی. ۴(۱۵)، صص ۹۳۰-۹۲۳.

- فتحی‌آشتیانی، علی؛ اسلامی، سیدحسین (۱۳۸۰). *ارزیابی عوامل آسیب‌شناسی روانی و علل خودکشی در میان سربازان طی سال‌های ۱۹۸۹ تا ۱۹۹۸*. طب نظامی، ۳(۴). صص ۲۴۹-۲۵۵.
- فتحی‌آشتیانی، علی؛ سجاده‌چی، عارف (۱۳۸۴). *ارزیابی روان‌شناختی سربازان فرماندهی آمادوپشتیبانی در یک واحد نظامی*. طب نظامی، ۷(۲۰). صص ۱۵۳-۱۵۹.
- فرهی‌بوزنجانی، برزو؛ حسن‌بیگی، محمود؛ هوشنگی، مهدی (۱۳۸۸). *مطالعه مشکلات رفتاری کارکنان وظیفه یک یگان سازمان نظامی*. مدیریت منابع انسانی. ۱(۳). صص ۱۲۰-۱۰۱.
- فقیه‌علی‌آبادی، هادی (۱۳۹۳). *بررسی برخی عوامل نگه‌دارنده و انگیزاننده نیروهای وظیفه (پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد)*. تهران: دانشگاه امام حسین (ع).
- کرمی، امید؛ بُرنامهر، احمد؛ امینی‌زاده، میلاد (۱۴۰۰). *بررسی عوامل مؤثر بر غیبت و فرار از خدمت سربازی (مورد مطالعه: مشمولان شهرهای تهران، اصفهان و تبریز)*. نشریه مطالعات خدمت سربازی، ۴(۱۳). صص ۱-۱۲.
- کمال‌وند، حسین؛ کریمی‌طاهر، رسول؛ وثوقی، عبدالله (۱۳۹۵). *بررسی عوامل مؤثر بر فرار از خدمت سربازان؛ مورد مطالعه پایگاه یکم شکاری مهرآباد*. علوم‌وفنون نظامی، ۱۲(۳۶). صص ۱۲۱-۱۰۵.
- کوهساریان، حسین (۱۳۹۹). *آسیب‌شناسی خدمت وظیفه در ارتقای انسجام اجتماعی جمهوری اسلامی ایران*. علوم‌وفنون نظامی، ۱۶(۵۳). صص ۹۵-۷۹.
- متینی‌صدر، محمدرضا؛ کرمی‌نیا، رضا؛ گلزاری، محمود؛ سهرابی، فرامرز؛ دلاور، علی؛ صرامی، غلامرضا (۱۳۸۸). *عوامل مؤثر در انسجام گروهی و ارتباط آن‌ها با پرخاشگری و افکار خودکشی در سربازان وظیفه*. طب نظامی، ۱۱(۳۸). صص ۲۴۲-۲۳۷.
- مجلس خبرگان قانون اساسی (۱۳۸۰). *قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (مصوب سال ۱۳۵۸ با اصلاحات سال ۱۳۶۸)*. چاپ ششم. تهران: معاونت حقوقی ریاست جمهوری.
- محتشم‌امیری، زهرا؛ میرزمانی، سیدشهرام؛ سعیدی‌رضوانی، محمود (۱۳۸۴). *تعیین الگوی مصرف سیگار در میان سربازان نیروهای نظامی و انتظامی استان گیلان در سال ۱۳۸۴*. طب نظامی، ۷(۲۵). صص ۱۹۸-۱۹۳.

- محبوب، حسن؛ قدیری، حجت‌اله؛ شاطری، کریم؛ تنهایی، علیرضا (۱۳۹۹). نقش خدمت سربازی در تکوین و تجلی رفتارهای شهروندی (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه تهران). مدیریت نظامی، ۲۰(۷۷). صص ۱۸۸-۱۶۱
- معاونت حقوقی ریاست‌جمهوری (۱۴۰۰). مجموعه تنقیحی آیین‌نامه انضباطی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران و قوانین و مقررات مرتبط. تهران: معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات.
- مؤمن‌پور، مصطفی (۱۳۹۷ الف). مطالعه صدمات دوره خدمت وظیفه و ارائه راهکارها در جهت کاهش این آسیب‌ها. دومین کنفرانس بین‌المللی دستاوردهای نوین پژوهشی در علوم انسانی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی.
- مؤمن‌پور، مصطفی (۱۳۹۷ ب). دلایل بی‌انگیزگی مشمولان در اعزام به خدمت سربازی و ارائه راهکارهای انگیزشی و ایجاد علاقه در دوره خدمت سربازی. دومین کنفرانس بین‌المللی دستاوردهای نوین پژوهشی در علوم انسانی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی.
- نصرت‌آبادی، مهدی؛ حلوایی‌پور، زهره؛ قائد‌امینی‌هارونی، غلامرضا (۱۳۹۵). پیش‌بینی گرایش به افکار خودکشی بر اساس متغیرهای روانی-اجتماعی و احتمال اعتیاد به مواد در سربازان. نشریه دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایلام، ۲۴(۶). صص ۹۶-۸۷
- نعمت‌شاهی، محمد؛ پارسایی‌مهر، زهرا؛ روشن‌زاده، مصطفی؛ جمالی‌نیک، مهدی؛ هاشمی‌نیک، مرتضی؛ تاج‌آبادی، علی (۱۳۹۹). وضعیت سلامت روان و عوامل تأثیرگذار بر آن در سربازان ایرانی: مروری نظام‌مند. طب نظامی، ۲۲(۹۴). صص ۸۹۵-۸۸۵
- نوری، رضا؛ فتحی‌آشتیانی، علی؛ سلیمی، حسین؛ سلطانی‌نژاد، عبدالله (۱۳۹۱). عوامل زمینه‌ساز خودکشی در سربازان یک نیروی نظامی. طب نظامی، ۱۴(۴۸). صص ۱۰۳-۹۹
- نیازی، محمد؛ شالچی، وحید (۱۳۹۲). شکل‌گیری نظام‌وظیفه در ایران و طرح ملت‌سازی در دوره پهلوی اول. جامعه‌شناسی تاریخی، ۵(۲). صص ۶۹-۴۱

تارنما

- قانون «خدمت وظیفه عمومی» مصوب ۲۹ مهرماه ۱۳۶۳ مجلس شورای اسلامی ایران؛ قابل دسترسی در:
<https://qavanin.ir/Law/PrintText/83407>
- قانون اصلاح موادی از قانون «خدمت وظیفه عمومی» مصوب ۲۲ آبان‌ماه ۱۳۹۰ مجلس شورای اسلامی ایران؛ قابل دسترسی در:
<https://rc.majlis.ir/fa/law/show/801834>
- نشست خبری رئیس سازمان وظیفه عمومی فراجا و تشریح محدودیت‌های ایجادشده برای مشمولان غایب؛ قابل دسترسی در:
<https://www.isna.ir/news/1401062921097>

References

- Barabashev, Alexei and Straussman, Jeffrey D. (2007). Public service reform in Russia:1991-2006. *Public Administration Review*. 67(3). pp. 373-382
- Connelly, Lynne M. (2016). Trustworthiness in Qualitative Research. *Medsurg Nursing: Official Journal of the Academy of Medical surgical Nurses*. 25(6). pp. 435-436
- Devins, Neal. (2003). Bring Back the Draft? *Georgia State University Law Review*
- Gade, Paul Allen. (1991). Military Service and the Life-Course Perspective: A Turning Point for Military Personnel. *Research Military Psychology*. 3(4). pp. 187-199
- Hammersley, Martyn. (1992). *What's Wrong with Ethnography?* London: Routledge
- Hubers, Frank & Webbink, Dinand. (2015). The Long-Term Effects of Military Conscription on Educational Attainment and Wage. *IZA Journal of Labor Economics*. 4(1). pp. 1-16
- Leung, Lawrence. (2015). Validity, Reliability and Generalizability in Qualitative Research. *Family Medicine and Primary Care*. 4(3). pp. 324-327
- Lewis, Jane and Ritchie, Jane. (2003). *Qualitative research practice: A Guide for Social Science Students and Researchers*. London: Sage Publications Ltd
- Perri, Timothy. (2012). The Evolution of Military Conscription in the US. *The Independent Review*. 17(3). pp. 429-439
- Seale Clive. (1999). *The Quality of Qualitative Research*. Oxford: Blackwell
- Zhang, Chunni. (2015). Military Service and Life Chances in Contemporary China. *Chinese Sociological Review*. 47(3). pp. 230-254

